

İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fitri İktisat ve İktisadi Yapısı

ARİF ERSOY

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZ

İslam İktisadı, insan merkezli bir iktisadi yapının oluşturulmasını amaçlar. İnsanın maddi ve manevi yönünü birlikte ele alır. Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü'nü biçimlendiren İslam Dini'nin ilkelerini esas alır. İnsanlar arasında menfaat çatışmasını değil; menfaat paralelliğinin bulunduğu hareketle iktisadi ilişkilerin tanzim edilmesini hedefler. Fertle toplumun menfaatleri arasında uyumun bulunduğunu kabul eder. Üretim gerçekleştirilmesinde ve hâsılanın paylaşımında tarafların irade ve rızasına dayalı sözleşmelerle düzenlenmesini temel ilke olarak kabul eder. Başta emek faktörü olmak üzere yer altı ve yer üstü kaynakların israf edilmeden insanın hizmetine sunulmasını teşvik eder. İktisadi faaliyetlerin hem iktisadi, hem de ahlaki boyutlarını birlikte ele alır. Bir sınıfın ve bir zümrenin menfaatlerini önceleyen teorilere dayanmaz. İslam İktisadı fitri, ilmi ve doğal bir iktisat yapısının oluşmasına ortam hazırlayan ilkelere dayanır. İslam İktisadını, insanı merkeze aldığından dolayı Beşeri İktisat (Human Economics) olarak da tanımlayabiliriz.

Anahtar Kelimeler: İslam İktisadı, Beşeri İktisat, Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü, Nimet- Külfet Paylaşımında Adalet

Islamic Economics and Its Economic Structure: Human-Centered Economics and Economic Structure

ABSTRACT

Islamic Economics aims to establish a human centered economic structure. It takes both human material and spiritual dimensions as a whole. Islamic Economics takes the main principles of Islam which shapes Human Rights Centered Solidarity Worldview. It is not based on conflict of interest among the people. It arranges economic relations among members of society according to the parallel interest approach. It accepts that there is parallel interest between individuals and the society. Both sides need each other. One of the main principles of Islamic Economics is that owners of factors of production should arrange their mutual economic relations with agreements based on their free will and desire. Islamic economics accepts human labour as a basic factor of production different than other factors. Human beings are not only factors of production to serve only for the interest of political and economic monopolies. Islamic Economics is based on the natural and scientific principles which aim to realize an economic structure which puts man at the centre of all social activities. Owing to this reason we can call Islamic Economics as Human Economics.

Keywords: Islamic Economics, Human Economics, Sharing Economy

İnsanın ihtiyaçları doğal çevrede istenen yerde, istenen miktarda ve istenen kalitede hazır değildir. İnsan, ihtiyaçlarını tek başına karşılayamadığı ve karşılaşılan ortak sorunları diğer insanlarla birlikte çözebildiği için diğer insanlarla birlikte yaşama zorunda olan bir varlıktır. İnsanın temel ihtiyaçları sahip olduğu dört yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Bu yetenekler, hissetme, düşünme, irade ve ünsiyet yetenekleridir. Bu yetenekler, insanı gezegenimizin en gelişmiş varlığı haline getirmektedir. Hissetme yeteneğinden kaynaklanan ihtiyaçlar dini-ahlaki ve kültürel, düşünme yeteneğinden kaynaklanan ihtiyaçlar ilmi, irade yeteneğinden kaynaklanan ihtiyaçlar iktisadi ve ünsiyet yeteneğinden kaynaklanan ihtiyaçlar ise, siyasi ihtiyaçlardır.

Ekonomi, insanın iktisadi ihtiyaçlarının üretimi, tüketimi, paylaşılması, değişimi ve taşınması konularıyla ilgilenen bir disiplindir. İnsanlar, tarih boyunca iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sahip oldukları dünya görüşleri ve değer ölçülerine göre çeşitli iktisadi müesseseler kurmuşlar ve sistemler geliştirmişlerdir. Bu sistemlerin biçimlendirdiği müesseseler vasıtasıyla iktisadi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Sistemlerin kurumsal yapısı, egemen olan dünya görüşüne göre oluşturulmuştur. Kurumsal yapı, insanlar arasında işbölümü ve dayanışmayı ya fertlerin irade ve rızasıyla sağlar, ya da zorla sağlar. Her sistem dayandığı dünya görüşüne göre farklı bir sosyal yapı oluşturur. Bu sosyal yapının kurumları, dayandıkları dünya görüşü ve değer ölçülerine göre iktisadi faaliyetleri düzenler ve karşılaşılan sorunlara çözüm üretir (Chapra, 1992, s. 5).

İslam İktisadi, Sosyalist ve Kapitalist iktisattan farklıdır. Bugün beşeriyetin karşılaştığı iktisadi sorunlara çözüm aranırken İslam İktisadi'nin da gündeme getirilmesi beşeriyetin ufkunu genişletecek ve karşılaşılan sorunların çözümünde, özellikle arz-talep dengesinin sağlanmasında ve adil paylaşımın gerçekleşmesinde yeni ufuklar açacağı kanısındayım.

Bu makalenin sınırlı çerçevesi içinde İslam İktisadi'nin tanımı, farklı sistemlerde iktisadi düzenlerin özellikleri ve İslam İktisadi'nin dayandığı temel ilkeleri ve ekonomik yapısı hakkında özet bilgi sunulacaktır. Burada yer alan yaklaşımımız eleştiri ve katkılarla zamanla geliştirilecektir.

SOSYAL YAPI VE DÜNYA GÖRÜŞLERİ

Haklıyı güçlü kılmayı esas alan **Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşü'ne** (HMDDG) göre kurumsallaşan sistemlerde işbirliği ve dayanışma, bireylerin

irade ve rızasına dayalı olarak gönüllü (voluntary) olarak sağlanır. Bu düzene Silm Nizamı (Barış Düzeni) diyoruz. İslam dini Silm Nizamı'nı tesis etmenin yol haritasıdır. İslam İktisadı, Silm Sistemi'ne göre oluşturulmuş nimet- külfetin adil paylaşıldığı **Ortaklık Ekonomisi**'dir.

Güçlüyü haklı kılmayı esas alan **Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü**'ne (KMÇDG) dayalı olarak kurumsallaşan sistemlerde işbirliği ve dayanışma, tekelci güç konumunda olan egemenler tarafında bireylerin irade ve rızasına dayandırılmadan zorunlu olarak (compulsorily) sağlanır. Bu tür sistemlere tekelci sistemler diyoruz. Eğer tekeli siyasi ise, egemen sistem, Faşizm veya Sosyalizmdir. Bu sistemin ekonomi düzeni Sosyalist Ekonomi'dir. Şayet tekeli iktisadi ise, egemen sistem Kapitalizm'dir. Kapitalizmin iktisadi düzeni Kapitalist Ekonomi'dir (Ersoy, 2007, s. 103).

İSLAMİ İLKELER AÇISINDAN İKTİSAT İLMİ'NİN TANIMI

İktisat Bilimi'nin çeşitli tanımları yapılmaktadır. Kapitalist anlayışa göre İktisat Disiplini, sınırsız ihtiyaçlarla sınırlı kaynaklar arasında denge kurallarını ortaya koyan bir disiplindir.

Hak Merkezli Dayanışmacı Dünya Görüşü'ne göre İktisat İlmî, “**çalışma ile yaşama arasında dengeyi sağlamayı amaçlayan**” bir disiplindir. Bu anlayışa göre iktisat bilimi, iki eksenli bir bilimdir. Birincisi insanın yaşamasıdır. İkincisi ise, insanın çalışmasıdır. Yaşama, insanın ihtiyaç duyduğu maddeleri tüketerek enerjisini yenilemesiyle sağlanır. Çalışma ise, insanın enerjisini tüketerek ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üretmesini ifade eder. Bu dünya görüşüne göre evrende denge vardır. İktisadi hayatta da esas olan çalışma ile yaşama, üretimle tüketim ve arz ile talep arasında dengeyi sağlamaktır. Bütün iktisadi sorunlar, çalışma ile yaşama, üretim ile tüketim ve arz ile talep arasındaki dengesizliklerden kaynaklanır. Yoksulluk, çalışma güç ve iradesine sahip olan insana iş sağlanmaması sonucu insanın üretiminin tüketimine yetmemesi veya tükettiği halde üretememesinden kaynaklanır.

İslam İktisadı, insan merkezli bir iktisadi yapının oluşmasını sağlayan ilkeleri içerir. İnsan hem üretimi belirleyen temel faktördür, hem de kendisi için üretim yapılan üstün bir varlıktır. O, üretim biriminde üreticidir. Tüketim biriminde de tüketicidir. İnsan hem ekonominin arz cephesinde, hem de tüketim cephesinde aktif rol üstlenen bir varlıktır. O, diğer üretim faktörlerinden farklıdır.

Klasik iktisatçıların diğer üretim faktörleriyle ilgili geliştirdikleri teoriler, emek faktörü için geçerli değildir. Emek faktörünün fiyatı olan ücret, Klasik iktisatçıların savunduğu gibi arz ve talep kanunlarına göre belirlenmesiyle iktisadi denge, arz ve talep dengesi tesis edilemez (Ersoy, 2008, s. 300).

İslam dünyasında yetişen bilim adamları İktisadi konularla da uğraşmışlar ve yaşadıkları dönemlerde toplumun karşılaştığı iktisadi sorunlara çözümler üretmişlerdir. İslam dünyasında İktisat ayrı bir bilim dalı olarak geliştirilmemiş; İslam hukuk ve ahlâkının bir bölümü sayılmıştır. Bu nedenle bilim adamlarının iktisadi görüşleri, diğer görüşlerden ayrılarak tasnif edilmemiştir. İktisadi konular, Fıkıh ve ahlâki konularda yazılan eserlerin bir alt bölümünde incelenmiştir (Essid, 1986, s.78- 9).

Silm Nizami'nda sosyal yapıyı oluşturan ilmi kurumların temel işlevi doğruları ortaya koymak, yanlışları azaltmaktır. Dini- ahlaki ve kültürel kurumlar, iyi ve güzeli yaymak; kötülük ve çirkinlikleri azaltmakla yükümlüdür. İktisadi kurumların temel işlevi, çalışma ile yaşama arasında dengeyi sağlamak amacıyla başta zaman olmak üzere doğal kaynakları israf etmeden faydalı ve yararlı üretimi artırmaktır. Siyasi kurumların asli işlevi ise, hukukun üstünlüğünü sağlayarak sosyal hayatta oluşan nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir.

İKTİSAT DİSİPLİNİ VE SİSTEMLER

İktisat Disiplini'nin iki boyutu vardır. Bunlar fiziki ve beşeri boyutlarıdır. Fiziki boyutu, insanların ihtiyaçlarını gideren mal ve hizmetlerin üretim boyutudur. Fiziki boyut açısından sistemler arasında hemen hemen fark yoktur. Üretimin gerçekleşmesi için her sistemde kullanılan üretim faktörleri aynı faktörlerdir. Üretimi gerçekleştirmek için emeğe, sermayeye, diğer girdilere ve üretimin gerçekleştirileceği mekâna ihtiyaç vardır. Sistemler arasında farklılıklar, üretimin organizasyonu, üretim araçlarının mülkiyeti, hâsılanın paylaşımı ve iktisadi faaliyetleri düzenleyen karar mekanizması alanlarında ortaya çıkmaktadır. İktisat İlmi'nin küresel kabul gören (üzerinde icma, konsensüs oluşan) doğal kuralları da aynendir.

İslam İktisadı ve İktisat İlmi

İslam İktisadı, **Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşü'**ne göre kurumsallaşan ve doğal kanunlara (ilmi ilkelere) dayalı fitri bir iktisat düzenidir.

Müslüman bilim adamları ve John Locke'a göre doğal kanunlar kâinatın Yararıcısı olan Allah'ın koyduğu kanunlardır. İlahi iradeyi yansıtmaktadırlar (Von Leyden, 1991, s.3-7). Fizik ve kimya kanunları İlah-i kudretin ürünüdürler. Bundan dolayı doğal kanunlar ile İslam Dini'nin esaslarını belirleyen Kur'an ilkeleri arasında çatışma söz konusu değildir. Kur'an'ın ilkeleri "**dogmatik**" ilkeler değildir. Fizik ve kimya kanunları gibi ilmi ilkelerdir. Kur'an, bütün beşeriyeti bu ilkeleri düşünerek akılın süzgecinden geçirmeye davet etmektedir. "**Eğer kulumuz (Muhammed)e indirdiğimiz (Kur'an)dan şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre getirin, Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın; eğer doğru iseniz**" (Bakara, 2/23). Kur'an içerdiği ilkelerin ilmi olduğunu aşağıdaki ayetle ilan etmektedir: "**Ey Muhammed! De ki: "Yemin olsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine yardımcı olsalar bile, yine onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir"** (İsra, 17/88). Kuran'a inananlar, Kur'an'ın iktisadi faaliyetler ile ilgili temel ilkelerinin doğal kanunlar mesabesinde olduğunu kabul ederler. Bu kanunlar, belli bir sınıf ve zümrenin menfaatlerine hizmet eden ilkeler değildir. Bu açıdan İslam İktisadı, insan merkezli doğal bir iktisat düzenidir. İktisat Bilimi'nin evrensel kabul gören temel ilkeleri ile Kur'an'ın iktisadi ilkeleri arasında çelişki yoktur.

İslam İktisadı, doğal kanunları yansıtan iktisadi ilkeleri kabul eder. Bir sınıfın veya bir zümrenin çıkarını yansıtmayan bu temel ilkeler ile çelişmeyen insanların özgür irade ve rızalarıyla yaptıkları anlaşmaları, yerel örf ve adetleri ret etmez. Karşılaşılan iktisadi sorunlara çözüm üretme yetkisini ilim adamlarına bırakır. İlim adamlarının ilmi yöntemlere (dört temel delile) dayanarak ürettikleri çözümleri (içtihatları) teşvik eder. İktisadi konularda temel ilkelerle çelişmeyen yerel, ulusal ve küresel icmaları (konsensüsleri) da delil sayar. Kısaca İslam İktisadı, belli bir sınıf veya zümrenin menfaatine göre geliştirilmiş teorilere dayanmaz. Temel ilkeleri ilmi delillere dayanır. İktisadi faaliyetlere katılan aktörler arasında "**menfaat paralelliğini**" esas alır. Serbest piyasada cereyan eden arz ve talep kanunları, iktisadi faaliyetlere katılan aktörler arasında menfaat paralelliğini tesis eder. İslam İktisadı'nda devletin asli görevi tekelleşmeyi engellemek, hukukun üstünlüğünü sağlamak, alt yapı hizmetlerini karşılamak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmektir.

İslam İktisadı, tarafların özgür irade ve rızalarıyla yaptıkları anlaşmalara dayanan ve nimet-külfet paylaşımında adaleti öne çıkartan fitri ve beşeri bir

Ortaklık İktisadı'dır. İslam'ın öngördüğü ekonomik düzen "**güven**" ve "**üretkenliği**" esas almaktadır. İktisadi faaliyetleri sürdürenler, başkasının zararına yol açmadıkça ve sosyal hayatı ifsat edici eylemlerde bulunmadıkça kendi irade ve rızalarına dayanan mukaveleler hazırlarlar ve iktisadi faaliyetlerini serbestçe sürdürebilirler (el-Malik, 2007, s. 54).

İmanın sosyal hayatta yansıması, "**güveni**" tesis etmektir. İmanın eyleme yansımasını ifade eden "**salih amel**" ise, sosyal hayatın her merhalesinde uyumlu, yapıcı ve üretken olmayı ifade eder. Bu ekonominin kurumsal yapısını belirleyen ilkeler, akli ve nakli delillere dayanarak geliştirilen ilmi ilkelerdir. Bu iktisat düzenine **Silm İktisadı** (Barış İktisadı) de denilmektedir. Çünkü bu ekonomi düzeninde üretimin nimeti de, külfeti de tarafların özgür irade ve rızalarıyla paylaşılmaktadır. Devletin payı olan vergi, keyfi kararlarla değil anayasada belirtilen ilkelere göre belirlenmektedir.

Tekelci İktisadi Sistemler ve İktisat İlmi

Eski çağlardan beri iktisadi faaliyetlerin doğal kuralları bulunduğunu savunan düşünürler olmuştur. Çinli düşünür Lao Tzu, hükümet müdahalelerinin doğal gelişmeyi engellediğini ileri sürmüştür (Rothbard, I,1995, s.24). Batı'da başta St. Thomas, Fizyokratlar ve Adam Smith olmak üzere İktisat Bilimi'nin temel ilkelerinin doğal yasalar olduğunu savunmuşlardır. Dr. F. Quesnay'a göre "**doğal düzen, Allah'ın insanların dünya hayatlarını sürdürebilmeleri için yaratmış olduğu düzendir**" (Ersoy, 2008, s. 257). A. Smith, doğal yasaların insanlar için de geçerliği olduğunu savunmuştur. Serbest piyasada etkin olan arz ve talep kanunlarının üretim ile tüketimi dengeleyici doğal kanunlar olduğunu ileri sürmüşlerdir (Palacio-Huerta, 2003, s. 121-3).

Tekelci ekonomi, doğal iktisadi ilkelere müdahale edilerek egemen gücün çıkarlarını önceleyen bir ekonomi düzenidir. Tekelci ekonomi, üretimi ve paylaşımın kararlarını egemen olan güç ve otorite tarafından kendi menfaatini merkeze alarak tanzim edildiği ekonomi düzenidir. Bu ekonomide kurumsal yapı, egemenlerin iradesine göre şekillendirilir. Üretimin temel faktörü olan emeğin, üretimin organizasyonu ve paylaşımın kurallarını belirleyen kararlar üzerinde hemen hiç etkisi yoktur. Emek adeta üretim faktörlerinden bir faktör gibi değerlendirilir. Hatta emeğin payı olan ücretin, serbest piyasada diğer girdilerin

fiyatının belirlendiği gibi arz ve talep kanunlarınca belirlenmesi gerektiğine yönelik teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir (Blaug, 1985, s.50).

Tekelci ekonomi, kuvveti hak nedeni kabul eden **Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü**'ne göre kurumsallaştırılmıştır. Bu dünya görüşüne göre kuvvetli olan haklıdır. Sosyal yapı, siyasi ve iktisadi güce sahip olanların istek ve iradelerine göre biçimlendirilir.

Nimet-külfet paylaşımının kurallarını ya siyasi veya iktisadi tekel konumunda olanlar belirler. Tekelci sistemleri, ikiye ayırarak inceleyebiliriz. Eğer belirleyici güç iktisadi tekel ise, sistem **Kapitalizm**'dir. Şayet belirleyici güç siyasi tekel ise, sistem **Sosyalizm**' veya **Faşizm**'dir.

İktisadi Tekele Dayanan Sistem: Kapitalizm

XV. yüzyılın başından itibaren Batı'da ticarete tekel konumuna gelen ticaret burjuvazisi, Kapitalizmin ilk biçimi olan ticari merkantilizm'in kurumsallaşmasında düşünce ve görüşleriyle aktif rol oynadı. Bundan dolayı Kapitalizm ilmi ve doğal bir sistem değildir. İktisadi gücüne dayanarak burjuva sınıfının kuvvetli olmayı haklı olmanın nedeni sayan dünya görüşüne gören biçimlendirilmiş olan bir sistemdir. Bu sistemi geliştirenler, kâr kurumunu merkez kabul etmişler ve bütün teorilerinde kârı maksimize etmeyi temel amaç kabul etmişlerdir. Kapitalizm, emek sahiplerini emekleri karşılığı aldıklarıyla geçinen işçi sınıfının ürettiği fazla değerlerin üretim araçlarına malik olan sermayedarlar tarafından üretilen bir sistemdir. Bu sistem bir bakıma işçilik kurumunun ürünüdür. Sistemin kurucu sınıfı burjuva sınıfıdır. Sistemi ayakta tutan emeğini piyasada satarak hayatını sürdürmek zorunda kalan emek sahipleridir. Karl Marx'a göre bu sistem doğal bir düzen değildir. Kapital sahiplerinin menfaatini önceleyen yapay bir sistemdir (Bell, 1967, s. 393).

Sanayi Kapitalizmi sanayide tekel konumunda olan sermayedarların irade ve isteklerine göre kurumsallaşmıştır. Finans Kapitalizm ise, sermaye tekelci konumunda olan finans kapital sahiplerinin istekleri doğrultusunda yapılandırılmıştır. Kapitalizmde ortak işletmelerin yönetilmesinde sistemin tekelci anlayışı hâkimdir. Üretim, tüketim ve paylaşım ile ilgili kararların alınmasında sermaye gücü belirleyicidir. Tekelci sermaye doğrudan veya dolaylı olarak siyasi kararları etkilemekte ve yönlendirmektedir. Hatta son dört yıl boyunca meydana gelen savaş ve çatışmalarda bu sınıfın etkileme gücü herkesin

malumdur (Hunt, 1979, s.38-43). Silah tüccarı olan baronlar ile petrol kartellerine hizmet eden karar yapımcılar, küresel düzeyde belli aralıklarla adeta çatışma ve bunalımlara ortam hazırlayan kararlar alıp uygulamaktadırlar. Konjonktürel (devrevi bunalımların), bu sistemin ürünü olduğu ileri sürülebilir.

Siyasi Tekele Dayanan Sistem: Sosyalizm veya Faşizm

Bu sistemde iktisadi faaliyetleri bürokratlar yönlendirir ve yönetir. Neyin, ne zaman, nerede ve nasıl üretileceğini ve paylaşımın kurallarını siyasi güce dayanan bürokrasi tayin eder. İstihdam edilen emeğin ücretini bürokrasi belirler. Elde edilen hâsılanın bir bölümü bürokratik mekanizmanın takdirine göre işçiye ücret olarak verilir. Bu istemde de emek sahipleri, kendilerine bürokratlar tarafından takdir edilen ücretle geçinen işçilerdir. Üretilen hâsılanın nerede ve nasıl kullanılacağını bürokratlar kararlaştırır. Emek sahiplerinin üretim ve paylaşım ile ilgili kararlara katılma yetkileri yoktur.

Üretim araçlarının önemli bir bölümü devletin ve devlet desteğine mazhar olan azınlık bir gruba aittir. Bu sistemde sermaye oluşumu devlet tarafından gerçekleştirilir. Sosyalizmde iktisadi faaliyetlerle ilgili kararları alma sürecinde iktisadi tekelin yerini siyasi tekel almıştır.

İSLAM İKTİSADI'NIN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER

İslam İktisadi'nın temel ilkeleri, doğal kanunlar ve dört temel delile (Edille-i Erbaa) dayanan ilmi çözümler, maruf olan örf ve adetlere dayanılarak belirlenen ilkelere dir. İslam medeniyetinde ilmi çözümler (içtihatlar), akıl, deney ve nakle dayanılarak üretilir. Bu ilkelere dayanılarak oluşturulan sosyal kurumlarının amacı yeryüzünü imar ve ıslah etmektir. İslam İktisadi'nın dayandığı bazı temel ilkeler aşağıda sıralanmaktadır.

- 1) İslam İktisadi'nda iktisadi ilişkiler menfaat çatışmasına değil, menfaat paralelliğine dayanır. Taraflar kârı da zararı da paylaşırlar.
- 2) Toplumun menfaati ile bireysel menfaatin dengelenmesi esas alınmıştır. Birey ile toplum arasında menfaat çatışması değil, menfaat paralelliğinin bulunduğu esasına göre kurumsal yapı biçimlendirilir.
- 3) İslam Ekonomisi'nde iktisadi ilişkiler irade ve rızaya dayalı serbest mukavelelere göre cereyan eder (Nisa, 4/29). Başkalarının zararına

olmayan bu mukavelelerde meydana gelen ihtilaflar, tarafların irade ve rızaları ile belirledikleri hakemlerin seçtiği bir başhakemin başkanlığında oluşturulan heyetin kararlarına göre çözümlenir. Taraflar, hakemlerin yanlış kararlarından doğan zararların tazmini için dava açabilirler.

- 4) Mülkün esas maliki Allah'tır (Ali İmran, 3/26). Kaynaklar üzerinde ihya yoluyla tasarruf hakkı ihdas edilir.
- 5) İki tür mülkiyet söz konusudur. Bunlar yararlanmak ve işletmek mülkiyet haklarıdır.
- 6) Zekât bir bakıma üretim yapanların doğal kaynakları kullanmaları ve kamu imkânlarından yararlanarak üretim yapmalarının karşılığında ödedikleri bir tür vergi veya yeryüzünün kirasıdır. Zekâttan elde edilen değerler, üretme güç ve kapasitesine sahip olmayanlar arasında temel İslami kaynakların belirlediği (Dört Temel Delile) ilkelere göre paylaşılır.
- 7) Herkes, emeğinin ürünü olan eşya üzerinde mülk edinme hakkına sahiptir (Necm, 53/39-40).
- 8) Emek sahibi, emeğini doğrudan kullanarak üretim yaptığı gibi emek saatini ücret karşılığında başkasına irade ve rızası ile devir edebilir. Emekten kaynaklanmayan özel kazanç yoktur. Emek, helal kazancın temel kaynağı sayılmaktadır.
- 9) Emek temel üretim faktörüdür. Ama diğer faktörlerden biri değildir. Emeğin hem üretim, hem de tüketime bakan yönü vardır. Emek saatinin fiyatı olan ücret, serbest piyasa mekanizması ile oluşmaz. İrade ve rızaya dayalı taraflar yapılan sözleşmelerle (serbest akit ile) belirlenir.
- 10) İslam İktisadı, üretim merkezli bir iktisadi düzendir. Tüketim hakkı elde etmek için önce üretilmelidir. Üretme güç ve iradesine sahip olanın üretmeden tüketim hakkı istemesi başkasının hakkına göz dikmesi olarak kabul edilmektedir. Faizsiz sistemde esas olan dün kazandıklarını bugün yemektir. Bugün kazandıklarını gelecekte yemektir. Herkesin üretilmiş yahut babalarından devralınmış mallarda alacak hakları var. Onu bugün kullanıyor. Şimdi ürettiklerini de geleceğe saklıyor. Faizli sistemde tam tersi söz konusudur. Gelecekte kazanacaklarını şimdi yemek; gelecekte de geleceğin geleceğini harcamaktır. Bu düzende herkes alacaktır ve borçlu olarak yaşıyor. Bugünkü sistemde insanlar borçlanıyor ve onu harcayarak yaşıyor, sonra kazanıp borcunu ödüyor. Eğer geliri düşükse

borcunu borçlanarak ödemeye çalışıyor. Böylece yoksulluğun kısır döngüsü içinde ömrünü tüketiyor.

- 11) Tarafların irade ve rızalarına dayalı alış- verişten sağlanan kar da kazanç kaynağıdır. Ticari faaliyetlerde kârın da, zararın da paylaşılması esastır. Riziko olduğu yerde kâr meşrudur (Nisa, 4/29).
- 12) Kâr, mal üzerinden sağlanan bir kazançtır. Para önce üretime kanalize edilerek mal ve hizmete dönüştürülür. Sonra mal ve hizmetin mübadelesi üzerinden kâr elde edilir. Mübadele aracı olan para üretime dönüştürülmeden para ticaretiyle sağlanan fazlalık faiz olarak değerlendirilir. Faiz iktisadi dengeleri bozduğu için haram kabul edilir (Bakara, 2/275).
- 13) Para, para benzeri mübadele araçları üzerindeki fazlalık ve eksiklik faizdir. Faiz, bir bakıma para sahibinin rizikoya katlanmadan para üzerinden elde ettiği kârdır (Sayı, 1987, s. 32). Tarafların iradesiyle yapılan bir işlem olsa da, rızaya dayanmadığı için meşru değildir. Çünkü faizli işlem üretim artırılmadan paraya para kazandırma işlemidir. Bu işlemle elde edilen kazanç, başkasının zararına yol açtığından dolayı haksız kazançtır. Faiz bir bakıma para sahibinin külfete katlanmadan emek sahibinin ürettiği hâsılının bir bölümüne, hâsılayı üretenin rızası olmadan el koymasıdır. Para sahibi, parasını sabit sermayeye yatırır ise, kira alır. Şayet döner sermayeye yatırır ise kâr/ zarara katılır.
- 14) Mal ve hizmetlerin fiyatlarının piyasada serbestçe oluşması esastır. Miktarı ile marjinal faydası arasında ters yönde ilişki bulunan malların piyasa fiyatına müdahale edilemez. Bu tür müdahaleler arz ve talep dengesini bozar.
- 15) İslam İktisadı'nda mikro düzeyde girişim özgürlüğüne yer verilmekte ve rekabet esas alınmaktadır.
- 16) Makro düzeyde devletin yasalara dayanarak teşvik ve kredi mekanizmalarıyla yönlendirici görevlerinin bulunduğu benimsenmektedir. Yönetime, iktisadi hayata hukuk dışı müdahale etme yetkisi verilmemektedir.
- 17) Piyasada serbest yarış (rekabet) esastır. Devlet tekelleşmenin her çeşidini engellemekle yükümlüdür. Hayırda (başkasına zarar vermeyen işlerde) yarışa ortam hazırlar. İslam toplumunda hayırda yarış esastır.

- 18) Firma emek, sabit sermaye, döner sermaye ve kamu temsilcilerinin kendi aralarında gerçekleştirdikleri bir sözleşme ile tesis edilir. İslam İktisadî'nda şirketleşme teşvik edilmekte ve farklı alanlarda şirketler kurulmuş ve şirketler hukukunda beşeriyetin ufkunu açan gelişmeler sağlanmıştır.
- 19) Üretilen hâsıla üretim faktörlerinin sahipleri arasında irade ve rızaya dayalı anlaşmalarla hâsıla cinsinden paylaşılır. Emeğin hâsıladan aldığı pay ücrettir. Döner sermayenin payı kârdır. Sabit sermayenin payı kiradır. Devletin payı ise vergidir. Devletin payı yasa ile belirlenir. Keyfi olarak devletin payı artırılıp azaltılamaz. Diğer faktör sahiplerinin payı serbest sözleşme ile değiştirilebilir.
- 20) Sermaye vergisi beyannameye göre tahakkuk eder. Vergisi ödenen sermaye ve mal sigortalıdır. Ödenen vergiyle orantılı olarak kamu kaynaklarından mükellefe faizsiz kredi kullanma hakkı tanınır. Çok vergi veren mükellefe daha fazla krediden yararlanma imkânı sağlanır (Tekir, 1987, s. 83-4).
- 21) Kredi emeğe, üretim kapasitesine ve mal stoğuna göre faizsiz verilir. Vergi alan devlet faizsiz kredi sağlamakla yükümlüdür.
- 22) İslâm İktisadî, tekelleşmenin olmadığı insan merkezli serbest bir ekonomi düzeninin ilkelerini içerir. Sosyalist Sistem'de üretim ve paylaşımın kurallarını siyasi tekel belirlediği için ekonomik düzen tekelci bir düzendir. Kapitalizmde Sosyalizm'e göre belli ölçüde piyasa mekanizması işlemektedir. Faiz tekelleşmeye yol açtığına üretim ve paylaşımın kuralları tekelci sermayenin menfaatini önceleyen ilkelere göre belirlenmektedir. Kapitalizm'de liberal bir ekonomik düzene süreklilik kazandırmanın adeta imkânsız olduğunu son dört yüzyıl boyunca meydana gelen iktisadî bunalımlar ve sorunlar açıkça ortaya koymuştur. Oysa İslâm İktisadî faizsiz bir düzen olduğu ve verginin sermayeden alınmasından dolayı tekelleşmenin önlediği bir serbest düzenidir. Büyük ölçüde sermaye oluşumu, taraflar arasında menfaat paralelliğini esas alan serbest mukaveleler ile kurulan ortaklıklar gerçekleştirir. Bu ortaklıklara emek, döner sermaye, sabit sermaye ve alt yapı hizmetlerini yerine getiren devlet ortak olarak katılır. Devletin hâsıladaki payı (vergi) yasa ile belirlenir. Diğer üretim faktörü sahiplerinin kendi irade ve rızalarına göre gerçekleştirilen anlaşma ile

üretime katkı oranlarını ve hâsıladaki paylarını aşağıda Şekil 1’de gösterildiği gibi belirlerler.

İSLAM İKTİSADI’NIN KURUMSAL YAPISINI BİÇİMLENDİREN ESASLAR

İnsanı sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştiren İslam İktisadı, insanın kendi irade ve rızasıyla ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerini sürdürmeye ortam hazırlayan kurumsal bir yapının tesis ilkelerini içerir. Bu kurumsal yapı dinamiktir. İhtiyaçlara, zaman, doğal ve sosyal çevreye göre temel ilkelere göre değiştirilir ve geliştirilir. Burada iktisadi faaliyetleri biçimlendiren bazı kurumlar hakkında özet bilgi arz edilecektir.

İslam İktisadında Birey ve Toplum

Silm Nizamı’nda bireyin menfaati ile toplumun menfaati arasında çatışma yoktur. Birey ile toplum arasında menfaat paralelliği bulunmaktadır. Bireysiz toplum söz konusu olamayacağı gibi toplum olmadan bireyin varlığını sürdürmesinin mümkün olamayacağı ilkesi kabul edilir. Bireyin topluma karşı görev ve sorumlulukları net olarak belirtildiği gibi toplumun erdemli bireylerden oluşması için toplumun görev ve sorumlulukları net ve açıktır. Allah’ın hakları deyimiyle (hukuk-u Allah) toplumun hakları kastedilmekte; üretim araçlarının başında bulunan toprakta kamu mülkiyetine ağırlık verilmektedir. Bireye toprağın tasarruf hakkı verilerek temel üretim faktörlerinden biri olan toprağın verimli kullanılması teşvik edilir. Toprağı imar etmeyen ve üretken olarak kullanmayan bireyin toprak üzerindeki tasarruf hakkı, kullanma mülkiyeti son bulur. Toprağın tasarruf hakkı verimli kullanan üreticiye devir edilir (Sıddıki, 1984, s.38).

İslam, kâinatın insan için yaratıldığını ve yeryüzünün insanların ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklarla donatıldığını kabul eder. Zekât üretime aktif katılmayan ve muhtaç durumda olan insanlara yeryüzü kaynaklarının kirası olarak verilen pay olarak kabul edilir. Çünkü üretim, yeryüzünün imkânlarının kullanılmasıyla gerçekleşir. Müslümanlar, verimli ve adil kullanıldığı takdirde dünya kaynaklarının insanın ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu savunurlar. Beşeri ihtiyaçların sınırsız olduğunu kabul etmezler. Dünya kaynaklarının israf edilmeden verimli bir şekilde kullanılması gerektiğine

inanırlar (Chapra, 1992, s. 2003-6). Kaynakların atıl bırakılması ve israf edilmesi istenmeyen kötü ve zararlı eylemler olarak kabul edilmektedir.

İslam İktisadı ve Devlet

İslam'da bireysel hakların güvence altına alınması devlet kurumunun varlık nedeni kabul edilir. Devlet kurumu, ülkeyi dış saldırılardan korumak ve ülke içinde hukukun üstünlüğünü sağlayarak haklı olanı güçlü kılmakla yükümlüdür. Devlet, bireyin kendi irade ve rızası ile iktisadi faaliyetlere katılmasını engelleyen müdahaleleri bertaraf etmekle görevlidir. Kuran, Müslümanların hayırlı toplum olmalarının, hak ve adaleti tesis etmelerine; baskı ve haksızlıkları önlemelerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Al-i İmran, 3/110).

İslam'da bireylerin hukuk çerçevesi içinde teşkilatlanmaları teşvik edilir. Tevhid ve adalet ölçüleri içinde teşkilatlanma (cemaatleşme) rahmettir. Her teşkilatın kuruluş amacı ve faaliyet alanları net olarak belirlenir ve faaliyetleri açıklık içinde sürdürülür. Ülke içinde gizli teşkilatlar asla kurulamaz. Devlet içinde gizli teşkilatlanma şirk mesabesinde büyük bir günah ve suç kabul edilir. **“Kapısı kapalı camide Cuma namazı kılınmaz”** ifadesiyle sosyal amaçlı bütün teşkilatların faaliyetlerini açıklık ve şeffaflık içinde sürdürmeleri gerektiği vurgulanır. Çünkü Cuma namazında halka hitap eden yöneticiler, yaptıkları ve yapacakları hakkında halkı bilgilendirir. Bir bakıma halka hesap verirler.

İslam'da teşkilatlanma hayırda yarış içindir. Teşkilatlanmanın oluşturduğu ortak güç Hakk'a ve halka hizmet için kullanılır. Devleti yönetenler, kendilerine seçim yoluyla ülkeyi yönetme yetkilerini devir etmemekte; emanet etmektedirler. Şartlı seçimle (biat) yöneticilere emanet edilen yetkiyi yöneticilerin, haklıyı güçlü kılmak ve nimet-külfet paylaşımında adaleti tesis etmek için kullanmaları gerekir. Yöneticilerin, kendi heva ve heveslerine göre toplumu yönetmeleri meşru görülmemiştir. Yöneticilerin bütün eylemlerinin hukuki olması esas kabul edilmiş ve tahkim kurumunun denetimi altına alınmıştır. Her yöneticinin tasarrufunda yargı önünde hesap verme zorunda olduğu ilkesi benimsenmiştir. Kur'an, Hükümdar Hz. Davud' un (a.s.) ülkesini keyfi yönetemeyeceğini açıkça beyan etmektedir. **“Ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. Artık insanlar arasında hak ile hüküm ver. Keyfe, arzuya uyma ki, seni Allah yolundan saptırmamın...”** (Sad, 38/26).

Yöneticiler, Devlet gücü kendi menfaatleri, bir sınıf veya zümrenin çıkarı için kullanırlar ise emanete hıyanet etmiş olurlar. Çünkü gücün sahibi olan halk, yöneticilere yönetme (hilafet) yetkilerini kayıtsız ve şartsız aktarmamışlardır. Emanet etmişlerdir. Bu ortak gücün bir şahıs veya zümre tarafından zorla ve hile ile gasp edilmesi bir bakıma tağütileşmeye (zorbalaşmaya) yeltenmek demektir. Tevhid ve adalete inanan müminler, teşkilatlanarak oluşturdukları bu ortak gücü, marufâ (kimsenin zararına yol açmayan bilinen ilkeler) uyararak ve münkiri (net olamayan karmaşık hileleri) terk ederek yeryüzünü imar ve ıslah için kullanılmasını inançların gereği kabul ederler.

Hz. Muhammed'in Devlet Başkanlığını yaptığı Medine Site Devleti'nde iktisadi faaliyetlere müdahale edilmemiş, siyasi ve hukuki yapı kurulduktan sonra iktisadi faaliyetler bireylerin serbest kararlarına terk edilmiştir. Bireyler, mevcut siyasi ve hukuki yapı içinde iktisadi faaliyetlerini Devlet'e karşı mali sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece serbestçe yürütmüşlerdir. Hatta fiyatların hızlı yükseldiği bir durumda Hz. Peygamber'den fiyatlara müdahale etmesi istenmiştir. O, müdahalenin haksızlıklara yol açmasından endişelendiğini belirterek doğrudan fiyatlara müdahale etmemiştir. Buna karşılık serbest fiyat oluşumunu engelleyecek, piyasaya mal arzını sınırlamak amacıyla henüz pazara ulaşmayan malın yoldayken alınmasını yasaklamıştır (Essid,1986, s. 81).

İslam İktisadı ve Akli- Nakli Delillerin Sentezi

İslam İktisadi düşüncesinin biçimlenmesinde etkili olan temel kaynakları, Kur'an, Hadis, Hz. Peygamber'in sözleri, uygulamaları ve görüp bildiği halde ses çıkarmayarak tasvip ettiği faaliyetler, İslam bilginlerinin görüş birliğine vardıkları konular (icma), bilim adamlarının yaptıkları benzetmeleri (kıyas), toplumun örf ve adetleridir (Tabakoğlu, 1979, s.26-7).

Kur'an'da iktisadi konularla ilgili hükümler diğer semavi kitaplardan (Tevrat ve İncil'den) daha fazladır. Kur'an hayatın hem maddi, hem de manevi yönlerini düzenleyen hükümler içermektedir. İnananların hem görev, hem de sorumluluklarını açıkça anlatır (Wilson, 1997, s.117). Kur'an, ilimde doğruların ortaya konmasını, ahlâkta iyi ve güzelin yaygınlaştırılmasını, ekonomide kaynaklar israf edilmeden faydalı ve yararlı mal ve hizmetlerin üretilmesini ve siyasette ise, sosyal hayatta ortaklaşa oluşturulan nimet-külfetin adil paylaşılmasını önermektedir.

İslam İktisadı ve İnsanın Maddi- Manevi Boyutları

İslam İktisadı, insanı sosyal faaliyetlerin merkezine yerleştirir. Gezegenimizdeki varlıkların insan için yaratıldığı kabul edilir. İslam, insan hayatını bir bütün olarak ele almaktadır. Başta devlet olmak üzere sosyal kurumların varlık nedeni, insanın dini- ahlaki ve kültürel, ilmi, siyasi ihtiyaçlarını karşılamak içindir. İktisadi faaliyetler bu bütünün bir bölümünü oluşturmaktadır. İktisadi faaliyetler diğer sosyal faaliyetlerle birlikte değerlendirilmektedir. İnsanın fiziki ve ruhi yönü birlikte ele alınmaktadır (Zarqa, 1980, s. XV). Bu nedenle iktisadi faaliyetlerin ahlaki boyutu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bireyin, sosyal grupların ve devletlerin iktisadi faaliyetleri başkalarının mağduriyetine yol açabilir. İslam'da başkalarının mağduriyetine yol açan davranış ve eylemler etik olmayan ahlak dışı davranışlar kabul edilir. Bencillik, hilekârlık ve aldatıcı olmak ahlaksızlığı yansıtan davranışlar olarak kabul edilir. İslam İktisadı'nda üretim, paylaşım ve ticari faaliyetlerin ahlâki boyutu ihmal edilmemiştir. Paylaşımada adaletsizliğin sosyal hayatta bozulma ve çürümelere yol açacağı üzerinde durulmuştur. Kamu kurumlarınca hukuk ilkeleri çerçevesinde servetin belli ellerde toplanmasını sınırlayan düzenlemelerin yapılması gerekli görülmüştür (Essid, 1986, s.77-8).

İslam İktisadı ve Piyasa Mekanizması

Üretim faaliyetlerinin serbest bir ortamda sürdürülmesini esas kabul eden İslam, hâsılının paylaşımında uyulması gereken bazı kurallar ortaya koymaktadır. Bu kurallar, israftan kaçınılmasını ve kaynakların verimli kullanılmasını ve nimet-külfet paylaşımında adaletin sağlanmasını amaçlar (Baeck, 1994, s.98-9).

Devletin iktisadi hayata müdahalesine önemli sınırlamalar getirilmiş; fiyatın piyasada oluşmasına, başka bir deyimle ticaretin serbestçe yapılmasına ortam hazırlanmıştır. Merkezi otorite ticari güvenceyi sağlamakla görevli kılınmıştır. Bu uygulamaya bağlı olarak İslam'ın yayılmasıyla yukarıda da değinildiği gibi, Ortaçağ'da İslam dünyasının ekonomisinin dinamik bir yapıya kavuşmasına ortam hazırlanmıştır. Ortaçağ'da İslam dünyasında kentleşme süreci, ticari faaliyetlerdeki dinamizme bağlı olarak hızlı olmuştur. Şehir idarecilerinin pazaryerlerini düzenleme ve denetleme görevleri bulunmaktaydı. Fiyat oluşumuna yöneticilerin doğrudan müdahaleleri iyi karşılanmamaktaydı. Esas

olan fiyatın piyasada serbestçe oluşan fiyat olduğu kabul edilmekteydi (Essid, 1995, s.151-3).

İslam'ın iktisadi faaliyetlerle ilgili temel kurallarına göre iktisadi faaliyetlerin yürütülmesinde devlet, imtiyazlı bir ortaklık kabul edilir. Devletin imtiyazlı oluşu, iç ve dış güvenliğinin sağlanması, ölçü ve tartı araçlarının denetimi, alt yapı hizmetlerinin devlet ve vakıflar tarafından karşılanması gibi hizmetlerin yalnız devlet tarafından yerine getirilmesinden dolayıdır. Diğer üretim faktörleri sahiplerine, hâsıladaki paylarını serbest pazarlıkla belirleme hakkı tanınırken, devletin payı (vergi oranları) temel ilkelerle tayin edilmiştir.

Devlet, iktisadi faaliyetleri makro düzeyde ihtiyaçlara göre yönlendirebilir. Mikro düzeyde birey ve firmaların üretimi serbestçe yapmaları öngörülmektedir. Çünkü mikro düzeyde müdahale bireyin iradesine (irade-i cüziyyesine) karışma sayılmaktadır. Kâr ve zararın serbestçe karar veren üretim faktörleri sahiplerine ait olması gerektiği savunulmaktadır. Hile ve ihtikârı önleyen tedbirlerin alınması belli kurallar çerçevesinde kamu görevlilerine verilmiştir. Bu yetkiler piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale değil; piyasa mekanizmasının serbestçe işleyişini sağlama hedefine yönelik düzenlemeler olarak kabul edilmektedir. Mal piyasasında devletin müdahalesine hiç yer verilmemektedir. Rekabetin geçerliliği mal piyasası için kabul edilmektedir. Devlete, üretim faktörlerinin hâsıladaki paylarının serbest anlaşma ile belirlenmesinde hakem işlevi verilmektedir. İnsanın tercih özgürlüğüne sahip olması doğal bir hak sayılmaktadır. Tercih özgürlüğü, bu dünyanın imtihan yeri olmasının gerektirdiği temel bir haktır. Farklı alternatifler arasında tercih özgürlüğünün olmaması dünya hayatına yüklenen anlama aykırıdır.

İslam İktisadı ve Para-Banka

Günümüzde iktisadi sistemlerin temel kurumlarından bir de para ve banka kurumlarıdır. Bugün ekonomik sorunların başlıca kaynaklarından biri mübadele aracı ve hak ölçüsü olan kâğıt paranın üretime bağlı olmadan arttırılması ve banka kurumunun parayı üretime kanalize etmedeki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Para, kredi piyasasında dolaşımda olan değerler reel değerler değildir. Reel değerleri temsil eden sembolik değerlerdir. Reel değerler piyasasında değişime konu olan mal ve hizmetlerin ideal fiyatları fiyat mekanizmasının serbestçe çalışmasıyla gerçekleştirilebilir. Reel değere sahip

üretimle oynamak mümkün değildir. Para-kredi piyasasında dolaşımdaki değerler sembolik olduğu için bu değerlerle oynamak nispeten kolaydır. Devletin iktisadi alanda temel görevlerinden biri sembolik değerlerin reel değerleri temsil etmesine özen göstermesidir. Hukuki kurullarla sembolik değerlerle oynayanlara mani olmasıdır. Herkesin kabul ettiği ölçü ve tartıların kandırma amacıyla değiştirilmesi men edilmiştir. Kur'an, "**Eksik ölçüp tartanların vay haline! Onlar insanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler. Kendileri başkalarına bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçer ve tartarlar**" (Mutaffifin, 83/1-3).

Para ve sembolik değerlerin dolaşımında olduğu piyasasının kontrolü tamamen devlete verilmektedir. Reel değerleri temsil eden sembolik değerlerin düzenlenmesi yasalarla yapılmakta; bu husus, kişi veya kuruluşların keyfî kararlarına tamamen kapatılmaktadır.

İslam İktisadı'nın temel ilkeleri ile ilgili önemli açıklamalar yapan Gazali, **parayı, kullanım değeri olmayan ve malların değerlerini eşitlediren ve dolaşımı kolaylaştıran bir araç olarak kabul eder.** Para mal değildir. Malı temsil eden bir ölçü birimidir. Gazali, faizi, paranın para ile satılması sonucu elde edilen haksız bir kazanç kabul eder. O, parayı aynaya benzetir, "**onun rengi yok, fakat her rengi gösterir.**" Ona göre "**...paranın maddesinde de arzulanacak bir şey olmadığı halde o, her arzunun vesilesidir**" (El-Gazali, IV, 1986, s. s.91). Gazali'nin yaşadığı dönemde metal para kullanılmaktaydı. Düşünür paranın değeriyle oynamayı doğru bulmaz. Paranın içindeki değerli metali değiştirerek piyasaya "**Kalp Para**" (Züüf Akçe) sürmenin zulüm olduğunu savunur (Orman, 1984, s.132). Dolaşımdaki karşılıksız para haksızlıklara yol açar.

İslam İktisadı'nda mal=para dengesinin korunması esastır. Bu dengenin bozulduğu ortamda adil bölüşümden söz edilemez. Bundan dolayı karşılıksız para basmak bir suç, haksızlık sayılmaktadır. Faiz, mal=para dengesini bozduğundan dolayı makro dengeyi bozucu bir kurum sayılmakta ve faizsiz bir ekonomik yapının oluşturulması amaçlanmaktadır.

Para ülkede kamu arsaları, sabit sermaye, standart mal ve hazinede bulunan altın ve döviz karşılığında piyasaya sürülür. Başka bir ifadeyle sembolik değer olan paranın reel değerlerle tanımının yapılmasının gerekli olduğu benimsenir (Karagülle, 1987, s.147-157).

İslam İktisadı'nda bankalar para ticareti yapmazlar. Para dolaşımını sağlayan, kredi mekanizmasını işleten ve girişimcilere bilgi sağlayan alt yapı

hizmetlerini yerine getiren kurumlardır. Bu hizmetlerinin karşılığını alırlar. Tasarruflarını yatırımlarda değerlendirerek kâr ve zarara ortak olabilirler. Sabit sermayeye yatırmak suretiyle kira geliri elde edebilirler. Yatırıma dönüşmeyen ve üretim sürecine katkıda bulunmayan para ticaretiyle kâr yapmazlar.

Para-kredi piyasasında kim kontrolü sağlarsa, mal ve hizmet piyasasında da tekelleşir. Çünkü para- kredi piyasasında güçlü bir konuma gelen firmanın iktisadi gücü daha da artar ve piyasada tek el haline gelir. Nitekim Kapitalist ülkelerde tek el konumunda olan firmalar bir veya birkaç bankaya sahiptirler veya banka imkânlarını kullanmada belli ayrıcalıkları bulunmaktadır.

İslam İktisadı'nda bankalar, para akışını mal akışına bağlı olarak cereyan etmesine ortam hazırlar. Bu kurumlar, üretilen mal ve hizmet fiyatlarının piyasada oluşmasına ortam hazırlar. Malın miktarı ile marjinal faydası arasında ters yönde bir ilişki bulunduğundan mal ve hizmetlerin denge fiyatları, fiyat mekanizmasının serbestçe oluşmasıyla sağlanır. Bu nedenle mal ve hizmet piyasasına yapılan her müdahale dengeyi bozar. Müdahalenin devlet tarafından yapılmasıyla tekeller tarafından yapılması durumu değiştirmez. Fiyat mekanizmasının işleyişini aksatan müdahaleler, kaynakların kıtlık veya bolluk düzeylerinin yansıtılmasını engelleyeceğinden arz ile talep arasında dengenin sağlanmasını güçleştirecektir.

İslam İktisadı ve Kredi Mekanizması

Makro planlarla belirlenen hedeflere ekonomik faaliyetler kredi mekanizmasıyla yönlendirilir, teşvik edilir ve özendirilir. Üretim faaliyetlerini şahıslar ve özel mülkiyette olan tüzel teşebbüsler yürütür. Kredinin toplumsal ve siyasi yönleri de bulunmaktadır. Bu nedenle para-kredi piyasanın milli ekonomi hedefleri doğrultusunda hazırlanan makro planlarla düzenlenmesi öngörülmektedir. Çünkü kredi mekanizması ülke kaynaklarının etkin kullanılmasını ve makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlar. Burada makro planlarla genel çerçeve belirlenir. Yasal düzenlemelerle sembolik değerlerin üzerinde keyfi oyalanmaların engellenmesi amaçlanmaktadır. Bu tür düzenlemelerden başka iktisadi faaliyetlere müdahale edilemez. Piyasadaki gelişmelere göre sermaye piyasasının işlemesi, makro iktisadi dengeyi sağlama amacına yöneliktir. Kredi imkânları nereye kanalize edilirse orada gelişme ve değişme hızlı olur. Dengeli bir ekonomiye ulaşmada kredi kaynaklarının makroekonomi hedefleri doğrultusunda kullanılır.

İslam İktisadı'nda kamu kredilerinin makroekonomik hedefler doğrultusunda üretim faaliyetlerinde kullanılması esastır. Devlet üretimi faizsiz kredilerle destekler. Devlet üretimden vergi aldığından krediden faiz almaz. Çünkü üretim ne kadar artar ise, devletin geliri de o ölçüde artar ve toplumun refah düzeyi yükselir.

İslam İktisadı'nda bankalar, kredi mekanizması ve menkul değerlere likidite kazandırmakla sermaye oluşumunu hızlandırma işlevini yerine getirirler. Bu yolla tasarruflar sermaye oluşumuna kanalize edilmektedir. Sermaye piyasasında dolaşımda bulunan sembolik değerler, reel değerleri temsil etmesi hukuku düzenlemelerle sağlanır.

İslam İktisadı'nda emek sosyal servet kabul edilir. Çalışma gücüne sahip olan kişiye, yaşı, tahsili ve becerisine göre emek kredisi işçiyi çalıştıran işverene verilir. İşveren emek kredisiyle istihdam ettiği işçinin ücretini öder, bankaya borçlanır. Üretilen ürünü veya hizmeti sattıktan sonra kredi borcunu kapatır (Tekir, 1987, s.83- 96).

Çalışma gücü ve isteğine sahip olan ve cari ücrete razı olan işçi emeğini piyasaya arz eder. Cari ücretle işçi çalıştırmak isteyenler bu piyasadan emek talep ederler. Emek diğer üretim faktörlerinden farklıdır. İnsan sahip olduğu ihtiyacından fazla olan malı satmak amacıyla piyasaya arz eder. Hâlbuki mala ihtiyacı olan çalışmak amacıyla emeğini piyasaya arz eder. Emek arzı ile mal talebi arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır. İnsan emeğini piyasaya arz ettiği ve ücret gelirinə sahip olduğu oranda mala olan talebi artar. Öte yandan insan emeği istihdam edildiği ölçüde toplam arz artar. Emeğin istihdam edilmesi hem toplam taleple, hem de toplam arzla ilgilidir. Talebi kısarak enflasyonu kontrol etme politikasına süreklilik kazandırmak toplumun refahını artırmaz. Üretimi artırarak enflasyonu düşürmek toplumun refah düzeyini yükseltir.

Emeğin istidam edilmesiyle üretim arttırılır. Emeğe ücret verilmekle toplam talep etkilenir. Adam Smith'e göre bir ülkede emeğe yüksek ücret verilmesi ülkenin gelişme sürecini hızlandırır. Ücret düzeylerinin değişmemesi ülkenin kalkınmasının durmasına ve ücret seviyesinin zamanla düşmesi, ülkenin geri kalmasına yol açar (Ulutan,1978, s.269).

Klasik iktisatçıların emeği mala benzetmeleri ve emek arz ve talebinin serbest ücret politikasıyla dengeleneceğini ileri sürmeleri, tutarlı bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Çünkü emek, diğer üretim faktörlerinden farklıdır. Emeğin karşılığı olan ücret piyasanın insafına terk etmek sefalete ve sosyal patlamalara

yol açar. Bundan dolayı günümüzde asgari ücret belirtilmekte ve emek piyasası çeşitli yasalarla düzenlenmektedir.

İslam Ekonomisi'nde rehin bırakılan mal karşılığında üretken projelere kredi verilir. Devlet, verilen vergi ile orantılı olarak girişimcilere kredi sağlar. Çok vergi ödeyen girişimcilere daha fazla faizsiz kredi kullanma hakkı tanınır. Üretken ve yararlı projelere de kamu bankaları faizsiz kredi sağlar. Bu tür projeler devletin vergi gelirlerinin artmasına ortam hazırlar. Bankalar, standart mal üretenlere üretim kredisi sağlar ve bu tür mal üretenlere selem senedi çıkartmalarına yardımcı olur. Selem senedi faiz mekanizmasından farklı çalışan bir mekanizmadır. Faizli sistemde önce kredi faizle verilir. Üretilecek malın maliyetine faiz eklenir. Selem sisteminde standart malın üretimi için önce kredi peşin olarak verilir. Üretici girdileri peşin alır. Peşin aldığı için girdi fiyatları ucuza alınır. Üretilen mal satıldıktan sonra kredi kapatılır.

Banka, önceden standardı senet üzerinde belirtilen, teslim yeri ve teslim tarihi yazılı olan selem senedini gerekli garantileri aldıktan sonra selem senedini piyasaya arz eder. Üretildikten sonra teslim edilecek standart malın senedini bankadan peşin olarak alan üretici bankaya senedinin karşılığını öder. Banka fiyatları uygun görürse kendisi de selem senedini alabilir. Selem senedinin satışında elde edilen para üreticinin hesabına aktarılır. Üretici peşin aldığı para ile üretimi gerçekleştirir. Vadesi gelince ürettiği standart malı belirtilen yer ve zamanda teslim ederek selem senedinin geri dönüşünü sağlar. Bankalar standart malları temsil eden selem senedini pazarlayarak tasarrufları üretime kanalize edebilir. Üreticinin sağlayacağı kârının bir kısmı selem senedi hamiline aktarılır. Faiz, üretim maliyetini ve talebi arttırarak üretim-tüketim dengesinin bozulmasına yol açtığı halde; selem sitemi üretim maliyetini düşürerek ve üretim öncesi talebi kısarak üretim-tüketim dengesini sağlayıcı bir işlevi yerine getirebilir (Karagülle, 1987, s.155).

İslam İktisadı ve Vergi Yüğü

İslam İktisadı'nda devlet, yapmakla yükümlü olduğu kamu hizmetlerini yerine getirmekle yükümlü olan bir müessesedir. Yerine getirdiği hizmet karşılığı hâsıla cinsinden tanımlanan bir pay alır.

Devletin alacağı vergilerin miktarı ve kullanım alanları Kur'an'da belirtilmiştir. Savaş ve doğal afetlerin dışında ilave vergi koyma yetkisi hiç bir

otoriteye tanınmamaktadır. Devletin gücünü kullanarak iktisadi konularda keyfi davranarak vergi yükünü artırması, mülkiyet hakkına bir bakıma müdahale olarak kabul edilmekte ve tasvip edilmemektedir. Devlet güçlü olduğu için ve her zaman diğer üretim faktörü sahiplerinden üstün geleceğinden Devletin payı anayasada belirlenir. Kamu hizmet ve kaynaklarından yararlanmanın karşılığında alınan vergi, sadece siyasi bir yükümlülük sayılmamış, aynı zamanda dini bir görev olarak kabul edilmiştir (Faridi, 1980, s.119-30).

Vergi oranları, hâsıla cinsinden belirtilmiştir. Miktarı biten ve tekrar üretilmeyen maden ve yeraltı kaynaklarından 1/5 (Bakara, 2/267), tarımsal hâsıladan 1/10, kamuya ait meralarda otlatılan hayvanlardan ve ticari sermayeden 1/40 (Tevbe, 9/60), oranında vergi alınması öngörülmektedir. Bu vergilerin harcama alanları da belirtilmiştir. Vergi üretilen hâsıladan ve sermayeden bir defa alınır. Eğer undan vergi alınmış ise, ekmek ve pastadan vergi alınmaz. Çimento'dan vergi alınmış ise çimentonun kullanıldığı diğer alanlarda mükerrer vergi alınmaz. Vergide basitlik ve vergi toplama maliyetinin düşürülmesi esastır. Bundan dolayı gelirden vergi alınmaz. Gelir ticari sermayeye dönüşürse, ticari sermayeden; üretime dönüşürse üretimin belli bir noktasında vergi alınır. Fazla vergi ödeyen fazla kredi almaya hak kazanır. Fazla vergi ödeyene alt yapı hizmetlerinde indirim ve kolaylık sağlanır. Vergisi ödenen mal ve sermaye devlet tarafından sigortalanır. Vergi külfetine katlananlara özendirici kolaylıklar sağlanır.

Vergi beyanında zorlama ve baskı yoktur. Vergilerini yanlış beyan edenler vergi ödeyenlere sağlanan nimetlerden mahrum kalırlar. Devlet, vergisi ödenmeyen malı sigortalamaz (Tekir, 1987, s. 83-4).

İslam İktisadı'nda Hâsılanın Paylaşımı

İktisadi faaliyetlerde dengenin korunması, sosyal dengenin sağlanmasıyla mümkündür. Sosyal denge ancak bölüşümde adaletin tesis edilmesiyle sağlanır ve sürekli hale getirilir. Burada İslam İktisadı'na göre üretilen hâsılanın üretim faktör sahipleri arasında nasıl bölüşürüleceği hususu özetle belirtilmeye çalışılacaktır.

Bölüşüm birden fazla insanın bulunduğu her yerde ve her zaman önemli bir konu olmuştur. Ailede, çalışılan yerde, sosyal guruplar arasında, devlet ve ülkeler arasında bölüşüm tarzının herkesin en çok üzerinde durduğu ve ilgilendiği bir konu olması, bölüşüm tarzının insanın külfet ve nimetteki payını tayin etmesinden

dolayıdır. İnsanlar yaradılışları gereği hep nimetteki paylarının arttırılmasını ve külfetteki paylarının ise, azaltılmasını ister. Bundan dolayı sosyal hayatın en önemli sorunu paylaşımada adaleti sağlamaktır. Nimet- külfet paylaşımının adil olması, sosyal dengeye süreklilik kazandırır.

Bölüşüm Kavramı

Bir bütünü parçalara ayırarak dağıtmayı ifade eden bölüşüm kavramının Osmanlıcası inkısam kelimesidir. İnkısam kelimesi Arapçadan alınmış bir kelimedir. Bölünebilen bir şeyi parçalara ayırmak anlamına gelir. İngilizce karşılığı ise "share" kelimesidir. Gelir bölüşümü ile dağılımı çoğu kez aynı anlamda kullanılır. Aslında "**bölüşüm**" kavramı dağılımdan farklıdır. Dağılımda elde edilen değerlerin dağıtılması söz konusudur. Burada dağıtımla pay alanların hâsılının üretilmesine katılıp katılmamaları fazla önemli değildir. Hâlbuki "**bölüşümde**" tarafların doğrudan veya dolaylı olarak üretime katılmaları söz konusudur. Bu bakımdan "**bölüşüm**", elde edilen değerlerin, değer oluşmasında rol alanlar arasında paylaşılmasıdır. Burada salt pozitif değerden söz etmek yeterli olmayabilir. Negatif değerden de söz edilebilir. Başka bir ifadeyle geniş anlamda bölüşüm nimet ve külfet bölüşümü şeklinde ele alınmalıdır. Dar anlamda bölüşüm iktisadi faaliyetlere doğrudan veya dolaylı olarak katılanların elde edilen pozitif veya negatif sonucu paylaşmaları olarak tanımlanabilir.

Sosyal Hayatta Bölüşümün Önemi

İnsanlar, toplum içinde varlıklarını sürdürmek zorunda olduklarından iktisadi ve sosyal ihtiyaçlarını topluluk içinde diğer insanlarla işbölümü ve işbirliği yaparak karşılamaktadırlar. Bu nedenle elde ettikleri değerleri tek başına kendileri oluşturamamaktadırlar. Toplumun diğer bireyleriyle ortaklaşa gayret sarf ederek değer oluşturmaktadırlar.

Sosyal ilişkilerin dengeli bir şekilde sürdürülmesi ve sosyal barışın sürekli olması, değerlerin oluşmasında aktif rol oynayanların katlandıkları külfetle orantılı olarak hâsıladan pay almalarına bağlıdır. Katlanılan külfetle orantılı olmayan nimet paylaşılması gönüllü işbirliğini engeller ve sosyal hayatta baskı ve zorlamanın egemen olmasına ortam hazırlar.

Bölüşüm kriterleri, sosyal hayatta üretim faktörlerine sahip olanlar arasında bölüşüm tarzını belirler. Bölüşüm kriterleri de farklı iki dünyaya görüşüne göre

farklı olmuştur. Burada bölüşümü düzenleyen dünya görüşleri ve bu dünya görüşlerinin ortaya koyduğu bölüşüm tarzı üzerinde kısaca durulması faydalı olacaktır. Bölüşüm sosyal hayatta "hak" anlayışına göre farklı olmaktadır. Hak külfete katlanmanın veya görevi yerine getirmenin karşılığında nimetten alınan pay olduğuna göre bölüşüm açısından belirleyici öneme sahiptir.

İslam İktisadi Düzeni'nde (Adil Ekonomi- Ortaklık Ekonomisi) paylaşım, Hak Merkezli Dayanımcı Dünya Görüşüne göre yapılır. Bu dünya görüşüne göre sosyal hayatta esas olan dayanışma ve yardımlaşmadır. Çünkü insanlar, yaradılışları gereği birbirlerine muhtaçtır. Her insan farklı yeteneklere sahiptir. Bu yetenekler dengeli bir şekilde geliştirilir ve herkes kendi yeteneğine uygun işte çalıştırılırsa, emeğin verimi artar. Kaynaklar daha verimli kullanılır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin üretimi artar. İnsanların refah düzeyi yükselir. Sosyal hayatta gönüllü işbölümü ve işbirliğinin sağlanması için haklının hakkının korunması gerekir. Bu dünya görüşüne göre sosyal kurumların temel görevlerinden biri haklı olanı güçlü kılmaktır. Üretimin külfetine katlanan üretim faktörlerinin sahipleri arasında adil olmalıdır. Devletin dışındaki üretim faktör sahipleri ortaklaşa elde ettikleri hâsılının paylaşımını kendi irade ve rızalarına dayanan anlaşmalarla gerçekleştirirler. Bir tarafın kendi isteklerini diğerlerine empoze etme hak ve yetkisi yoktur. İhtilafları tarafların seçtikleri hakemlerden oluşan tahkim kurumu çözer.

“Kuvvet Merkezli Çatışmacı Dünya Görüşü'ne” göre sosyal hayatta çatışma süreklidir. Çatışmanın neticesini güç belirler. Bu dünya görüşünün egemen olduğu uygarlıklarda siyasi veya iktisadi tekel konumunda olan egemenlerin nimet-külfet paylaşımının kurallarını belirlemeleri olağan karşılanır. Sosyalizmde siyasi tekel, Kapitalizmde ise iktisadi tekel konumunda olanlar, bölüşümün temel kural ve ölçütlerini belirler

İslam İktisadi Düzeninde Hâsılının Paylaşımı

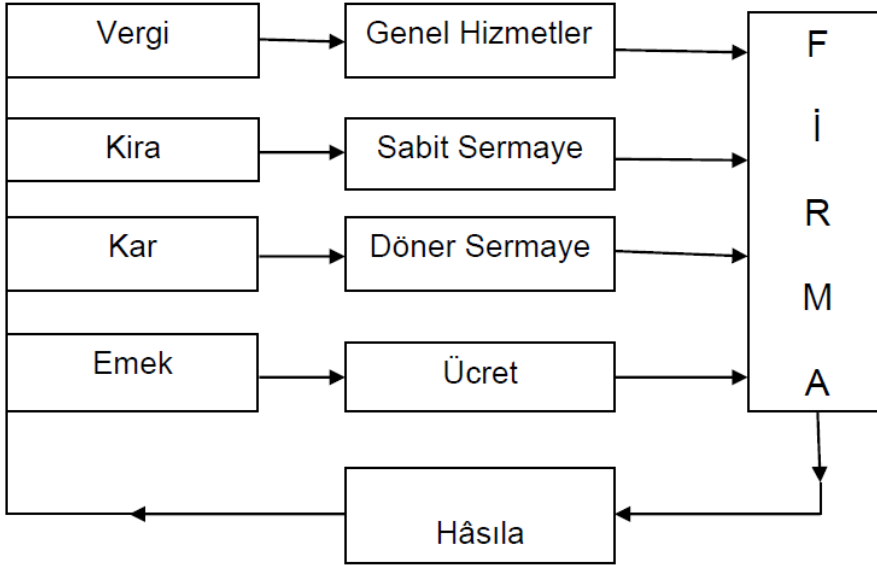
İslam İktisadi'nda üretim faktörlerinin sahipleri kendi irade ve rızalarıyla bir araya gelerek ürettikleri hâsılayı, aşağıdaki Şema 1'de görüldüğü gibi aralarındaki anlaşmaya göre paylaşırlar. Üretimde alt yapı hizmetlerini sağlamakla görevli olan devletin hâsıladaki payı anayasada belirlenmiştir. Çünkü devlet güçlüdür. Her zaman dengeyi bozabilir. Yöneticilere kamunun paylarını keyfi olarak belirleme yetkisi tanınmamaktadır. Devlet gücünü kullanarak üretim faktörlerine

sahip olan tarafların irade ve rızası dışında onlara yük yükleyemez. Devletin temel görevlerinden biri de üretim faktör sahipleri arasında her hangi birinin tekel kurmasını önlemektir.

İslam İktisadı'nda malı temsil eden paraya hâsıladan pay (faiz) verilmemektedir. Çünkü para üretim faktörü değildir. Üretilen değerlerin dolaşımını kolaylaştıran bir araçtır. Para yatırıma dönüştürülür ve üretim faktörü olursa hâsıladan pay alır. İslam İktisadı'nda sermaye, döner ve sabit sermaye olarak ikiye ayrılarak hâsıladan pay almaktadır. Sabit sermaye kira ve döner sermaye de kar/zarar şeklinde payını almaktadır. Döner sermaye ile sabit sermayenin rizikosu aynı değildir.

Sabit sermaye olarak yatırılan değerlerin riziko derecesi düşüktür. Bundan dolayı sabit sermayenin hâsıladaki payı, ciro ile orantılı olarak anlaşma ile belirlenen kiradır. Döner sermayede riziko oranı yüksek olduğu için döner sermayenin payı, kâr veya zarar olarak hâsılaya oranı anlaşma ile belirlenir.

Şema 1. İslam Ekonomisi'nde Hâsılannın Üretim Faktörlerinin Sahipleri Arasında Paylaşımı

Kaynak: Ersoy, A. (1986), *İktisadi Müesseseseleşme Tarihi: İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri*, Akevler, Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarihi Araştırmalar Serisi: 1, s. 137.

Üretimin temel faktörü olan emeğe, üretimdeki payı ücret olarak verilmektedir. Emeğin payı, kira ve devletin payı gibi hâsıladan oran olarak belirlenmesi esastır. Ortaklık Ekonomisi'nde taraflar arasındaki ilişkiler menfaat paralelliği esasına göre düzenlenir. Bu nedenle üretime katılan üretim faktörlerinin bölüşümdeki payları üretim miktarıyla orantılı olarak belirlenir. Üretime çok katkıda bulunanın payı, üretimin artmasıyla artar; azalmasıyla da azalır. Emek faktör sahibi zarara katılmaz. Temel ücreti kadar kamu desteğinden faydalanır. Devlet ücret üzerinden vergi almaz. Ücret düzeyi düşük ise, kamu fonundan işçiye ilave destek sağlanır.

Üretim faktörlerinin sahipleri, küçük firmalarda olduğu gibi tek bir şahıs olabileceği gibi büyük firmalarda olduğu gibi ayrı ayrı işletmeler de olabilirler. Şayet üretim faktörlerinin sahipleri ayrı özel ve tüzel kişiler ise üretimi aralarında serbest pazarlıkla belirlenen oranlarda paylaşırlar. Bu aşamada devletin müdahalesi söz konusu değildir. Taraflardan biri mukaveleyi bozar veya isteklerini zorla empoze ederse, o takdirde devlet veya taraflar ihtilafı çözmek amacıyla tahkime baş vururlar. Tarafların belirlediği hakemlerin kendi aralarında seçtikleri başhakemden oluşan tahkim kurulunun kararlarının uygulanmasını devlet sağlar. Mağdur olanların meseleyi tahkime yeniden götürme hakları vardır.

Kapitalizm'de bölüşümün kurallarını sermayedar, Sosyalizm'de ise, devlet belirler. İslam İktisadında ise, paylaşımın kurallarını üretim faktörlerinin sahipleri kendi irade ve rızaları ile serbestçe yaptıkları anlaşmalarla ortaklaşa belirlerler. Bu bakımdan İslam'ın ilkelerine dayalı olarak oluşturulacak iktisadi düzen, adil ve gerçek anlamda serbest bir ekonomik düzendir. Çünkü devletin ekonomik faaliyetlerde rolü ve konumu diğer ortakların rolü ve konumundan farklı değildir. Ortaklık ekonomisinde işçi de, sermayedar ve devlet gibi bir ortaktır. Bu faktörlerden birinin diğerleri üzerinde üstünlük taslaması veya fiilen üstün olması tekelleşmeye yol açar. Tekelleşmenin her çeşidi nimet-külfet dengesini bozar. Liberal Kapitalizm'den söz edenler, faizli bir sistem olan Kapitalizmde tekelleşmenin önlenemeyeceğinin sanırım farkında değillerdir. Kapitalizmde kar marjının faizden yüksek olduğu dönemlerde belli ölçüde liberalleşme söz konusu olabilir. Kâr oranları faiz oranına yaklaştıkça tekelleşme eğilimi artar. Kâr oranı faiz oranına eşit olursa sistem bunalıma girer. Kâr oranı faiz oranının altına düşerse, sistem müdahaleci hale gelir. Kâr oranının faiz oranının üzerine çıkartılması için her çareye başvurulur; gerekirse yapay çatışmalar çıkartılır. Hatta ırkçı-tekelci sermaye savaş bile çıkartan girişimlerde bulunabilir.

Dünyada son dört yüzyılda çıkartılan savaşlarının nedenlerini tarafsız bir gözle inceleyen tarihçiler bu gerçeğin farkına varabilirler.

SONUÇ

İslam İktisadı, belli bir zümrenin veya sınıfın menfaatini önceleyen bir ideolojiye dayanılarak geliştirilmiş bir iktisadi yaklaşım değildir. İnsan fitratına uygun doğal ve ilmi bir iktisadi düzendir. İktisat Bilimi'nin esaslarına göre üretim faktör sahiplerinin kendi özgür irade ve rızalarına dayalı olarak anlaşmalarla oluşmuş bir iktisadi yapıyı öngörmektedir. İslam İktisadı insan merkezli bir iktisat olarak da tanımlanabilir. Çünkü İslam İktisadı'nın temel hedefi, iktisadi aktörler arasında menfaat paralellliğini esas alarak insanın mutlu ve huzurlu yaşamasına ortam hazırlayan bir iktisadi düzenin inşasıdır. İslam Dini'nin haklıyı güçlü kılan ve paylaşımında adaleti tesis etmeyi ön gören ilkelerinden hareketle her çağ ve döneme göre geliştirilen bir ortaklık ekonomisidir.

İslam İktisadı (Silm, Barış Ekonomisi), tekelleşmenin olmadığı hukukun üstün olduğu bir serbest ekonomi düzenidir. Bu düzende iktisadi aktörlerinden birinin kendi menfaatlerini başkasına zorla kabul ettiremediği ve tarafların kendi irade ve rızaları ile düzenledikleri anlaşmalara göre üretim ve paylaşımın gerçekleştirildiği adil bir iktisat düzendir. İnsanlar tarih boyunca baskı ve dayatmanın olmadığı ve hukuk üstünlüğünün sağlandığı ortamlarda ortaklık ekonomisini, kendi doğal ve kültürel çevrelerine göre tesis ederek iktisadi ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Günümüzde de tekelci yapılanmalara rağmen Ortaklık Ekonomisi ilkelerine göre çalışan küçük ve orta ölçekli işletmeler, ekonomik faaliyetlere önemli katkıda bulunmaktadır. Ortaklık ekonomisinde üretim faktörlerine sahip olan taraflar arasında üretimin külfet ve nimeti adil paylaşıldığından dolayı doğal bir iktisat düzenidir. Bu düzenin dayandığı İktisat İlmi, sermayenin veya devletin merkeze alınarak geliştirilen teorilere dayanmamaktadır. Doğal İktisat ilkelerine dayanmaktadır. Bu iktisada insanı merkez alan ve her çeşit tekelleşmeden arındırılmış “**Beşeri İktisat**” (Human Economics) da diyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Baeck, L. (1994). *The Mediterranean Tradition in Economic Thought*. Londra: Routledge.
- Baeck, L. (1997). Greek Economic Thought: Initiators of a Mediterranean Tradition. B.B.Price (Ed.), *Ancient Economic Thought* (Cilt: I). Londra: Routledge.
- Bell, J.F. (1967). *A History of Economic Thought* (2. Baskı). New York: The Ronald Press.
- Blaug, M. (1985). *Economic Theory in Retrospect* (4. Baskı). Londra: Cambridge Üniversitesi Yayını.
- Chapra, M.U. (1992). *Islam and the Economic Challenge*. Leicester: The Islamic Foundation and the International Institute of Islamic Thought.
- Tabakoğlu, A. (1979). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- El-Gazali, M. (1986). *İhya-i Ulum-id-Din* (Cilt: 1) (A. Serdaroğlu, Çev.). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- El-Maliki, A. (2007). *Kapitalizm ve Komünizm'e Alternatif İktisadî Siyaset*. Ankara: Köklü Değişim Yayıncılık.
- Ersoy, A. (1986). *İktisadi Müesseseseleşme Tarihi: İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri* (ss.137). Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarihi Araştırmalar Serisi, 1.
- Ersoy, A. (2007). Paylaşımçı Demokraside Cumhurbaşkanının Görev ve Sorumluluğu. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, ESAM, 2*.
- Ersoy, A. (2008). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Essid, M.Y. (1986). Islamic Economic Thought. S.T. Lowry (Ed.). *Pre-Classical Economic Thought, From the Greeks to the Scottish Enlightenment*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Faridi, F.R. (1980). Zakât and Fiscal Policy. K. Ahmad (Ed.). *Studies in Islamic Economics*. Londra: The Islamic Foundation.
- Hunt, E.K. (1979). *History of Economic Thought, A Critical Perspective*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Karagülle, H. (1987). Senetlerin Tedavülü ve Fiyatlandırılması. A. Tabakoğlu (Haz.). *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayını, No:12.
- Leyden, v.M. (1991). John Locke and Natural Law. R. Ashcraft (Ed.). *John Locke: II, Critical Assessments*. Londra: Routledge.
- Orman, S. (1984). *Gazali'nin İktisat Felsefesi*. İstanbul: İnsan Yayınları: 5.

- Palacio-Huerta, I. (2003). Time-Inconsistent Preferences in Adam Smith and David Hume. *History of Political Economy*, 35(2) Summer.
- Rothbard, M.N. (1995). *Economic Thought Before Adam Smith, An Austrian Perspective on the History of Economic Thought* (Volume: I). Londra: Edward Elgar.
- Sayı, A. (1987). Faiz ve Faizin Tarihi Gelişimi. A. Tabakoğlu (Haz.). *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayını No:12.
- Siddiki, M.N. (1984). *İslam Ekonomi Düşüncesi* (Yaşar Kaplan, Çev.). İstanbul: Bir Yayıncılık, İslami Araştırma İnceleme, No: 7.
- Tekir, S. (1987). Faizsiz Sistemde Kredileşme ve Kredi Müessesesi. A. Tabakoğlu (Haz.). *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayını, No:12.
- Ulutan, B. (1978). *İktisadi Doktrinler Tarihi* (s. 269). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Wilson, R. (1997). *Economics, Ethics and Religion*. New York: New York Üniversitesi Yayını.
- Zarqa, A. (1980). *Islamic Economics: An Approach to Human Welfare*. K. Ahmed (Ed.). *Studies in Islamic Economics*. Leicester: Islamic Foundation.